TA’LIM JARAYONIDA MOTIVATSIYANING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

D. E. Abduqodirova
Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti Psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi
abduqadirovadilobarbonu@gmail.com

Kenjayeva Mehriniso
Xudoynazarova O‘lmasoy
CHDPU Surdotarjimonlik yo‘nalishi 26/7 guruh talabalari
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24377230

Annotatsiya: Mazkur tezisda ta’lim jarayonida motivatsiyaning psixologik mohiyati, ichki va tashqi shakllari hamda o‘quv faoliyatidagi o‘rni nazariy tahlil qilinadi. O‘qishga qiziqish, muvaffaqiyatga ishonch, o‘quv topshirig‘ining shaxsiy ahamiyati va o‘zini boshqarishning motivatsiya bilan bog‘liqligi yoritiladi. Ta’lim oluvchilarning mustaqilligini qo‘llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi qayta aloqa berish va mazmunli topshiriqlar orqali o‘quv motivatsiyasini mustahkamlashga doir tavsiyalar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o‘quv faoliyati, bilishga qiziqish, muvaffaqiyatga ishonch, o‘zini boshqarish, pedagogik qo‘llab-quvvatlash.

Abstract: This paper provides a theoretical analysis of the psychological nature of motivation, its intrinsic and extrinsic forms, and its role in learning. It examines how motivation relates to interest in learning, expectations of success, the personal value of learning tasks, and self-regulation. Recommendations focus on strengthening learning motivation through support for learner autonomy, constructive feedback, and meaningful tasks.

Keywords: motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, learning activity, interest in learning, expectations of success, self-regulation, educational support.

Аннотация: В тезисе представлен теоретический анализ психологической сущности мотивации, её внутренних и внешних форм, а также роли в учебной деятельности. Рассматривается связь мотивации с познавательным интересом, ожиданием успеха, личностной значимостью учебных заданий и саморегуляцией. Предлагаются рекомендации по укреплению учебной мотивации посредством поддержки самостоятельности обучающихся, конструктивной обратной связи и содержательно значимых заданий.

Ключевые слова: мотивация, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, учебная деятельность, познавательный интерес, ожидание успеха, саморегуляция, педагогическая поддержка.

KIRISH

Ta’lim samaradorligi o‘quv materialining mazmuni va o‘qitish usullari bilan bir qatorda, ta’lim oluvchining bilim olishga qanday ma’no berishiga ham bog‘liq. Bir xil topshiriq ayrim o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otsa, boshqalarda faqat baho olishga intilish yoki vazifadan qochishni yuzaga keltirishi mumkin. Ushbu farqlarni tushuntirishda motivatsiyani o‘rganish muhimdir. Motivatsiya shaxsning o‘quv

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

faoliyatini boshlashi, muayyan maqsadga yo‘naltirishi va qiyinchiliklarga qaramay davom ettirishini tushunishga yordam beradi. Mazkur tezisning maqsadi ta’lim jarayonida motivatsiyaning psixologik ahamiyatini nazariy manbalar asosida yoritish hamda uni qo‘llab-quvvatlashning pedagogik yo‘llarini belgilashdan iborat. Ishda motivatsiya va o‘zini boshqarishga oid ilmiy yondashuvlar tahlil qilinib, umumlashtirildi. Tezis nazariy-tahliliy xususiyatga ega; unda alohida tajriba-sinov natijalari keltirilmaydi.

ASOSIY QISM

Motivatsiya o‘quv faoliyatini yuzaga keltiruvchi, yo‘naltiruvchi va davom ettirishga xizmat qiluvchi psixologik jarayonlar majmuasi sifatida talqin etiladi. Motiv esa shaxsni muayyan faoliyatga undovchi sababdir. Masalan, mavzuni tushunishga qiziqish, kasbiy maqsadga erishish yoki yuqori baho olish o‘qishning turli motivlari bo‘lishi mumkin. Ular bir shaxsda bir vaqtda mavjud bo‘lib, vaziyat va o‘quv tajribasiga qarab turlicha ahamiyat kasb etadi. R. Ryan va E. Deci ichki motivatsiyani faoliyatning o‘ziga bo‘lgan qiziqish va undan qoniqish olish bilan, tashqi motivatsiyani esa faoliyatdan tashqaridagi natijaga intilish bilan izohlaydi. Tashqi motivatsiya faqat mukofot yoki jazoga bog‘liq emas: o‘quvchi topshiriqni kelajak kasbi uchun zarur deb bilib ham bajarishi mumkin. Demak, pedagogik vazifa o‘qishning shaxsiy mazmunini anglashga ko‘maklashishni ham qamrab oladi. O‘zini o‘zi belgilash nazariyasida avtonomiya, kompetentlik va boshqalar bilan yaqin aloqadorlik ehtiyojlari muhim o‘rin tutadi. Avtonomiya o‘z harakatini ongli tanlashni, kompetentlik vazifani uddalay olish hissini, aloqadorlik esa jamoada qabul qilinishni anglatadi. Ta’limda tanlash imkoniyati, imkoniyatga mos murakkablikdagi topshiriq va hurmatga asoslangan muloqot ushbu ehtiyojlarni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

J. Eccles va A. Wigfield yoritgan kutilma va qadriyat yondashuvi o‘quvchining muvaffaqiyatga erisha olish haqidagi tasavvuri hamda topshiriqqa beradigan ahamiyatini tushuntiradi. “Buni bajara olamanmi?” va “Bu menga nima uchun kerak?” savollari o‘quv faoliyatini tahlil qilishda foydalidir. Masalan, biologiya darsida mahalliy o‘simliklarni kuzatishga asoslangan topshiriq mavzuning kundalik hayot bilan aloqasini ko‘rsatishi mumkin. Vazifaning bajarilish bosqichlari tushunarli bo‘lsa, ta’lim oluvchi ishni nimadan boshlashini ham anglaydi.

Motivatsiya o‘zini boshqarish bilan uzviy bog‘liq. B. Zimmerman o‘quvchining maqsad belgilashi, faoliyatini kuzatishi va natijalarini baholashini mustaqil o‘rganishning muhim jihatlari sifatida ko‘rsatadi. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, dars boshida kichik maqsad belgilash, topshiriq davomida tanlangan usulni tekshirish va yakunda natijani tahlil qilish tavsiya etiladi. Bunda o‘quvchi faqat yakuniy bahoga emas, bilimni qanday o‘zlashtirayotganiga ham e’tibor qaratadi. O‘quv motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlashda rag‘batning mazmuni ahamiyatlidir. Qayta aloqa o‘quvchining shaxsiga umumiy baho berishdan ko‘ra, bajargan ishining aniq jihatlarini ko‘rsatishi lozim. Masalan, “Tahlilingizda dalillar to‘g‘ri tanlangan, endi xulosani ular bilan bog‘lang” mazmunidagi fikr keyingi harakatni tushunarli qiladi. O‘quvchini boshqalar bilan doimiy taqqoslash o‘rniga uning avvalgi natijasi bilan hozirgi yutug‘ini muhokama qilish maqsadga muvofiqdir. Bunday tavsiya kompetentlikni qo‘llab-quvvatlash tamoyiliga mos keladi.

Nazariy tahlil asosida quyidagi amaliy yondashuvlar taklif etiladi: dars maqsadi va mavzuning hayotiy ahamiyatini tushuntirish; bir xil o‘quv maqsadiga olib boruvchi topshiriqlar orasidan cheklangan tanlov berish; murakkab vazifani bajariladigan bosqichlarga ajratish; baholash mezonlarini oldindan ko‘rsatish; xatolarni muhokama qilish uchun hurmatli muhit yaratish; dars yakunida qisqa refleksiya o‘tkazish. Masalan, “Nimani o‘rgandim?”, “Qayerda qiynaldim?” va “Keyingi safar qaysi usulni qo‘llayman?” savollari o‘quvchining o‘z faoliyatini anglashiga yo‘naltirilishi mumkin.

Motivatsiya pasayishini faqat o‘quvchining intilmasligi bilan izohlash yetarli emas. Topshiriqning tushunarsizligi, zarur tayanch bilimlarning yetishmasligi, muvaffaqiyatsizlik tajribasi yoki mavzuning ahamiyati anglanmasligi kabi omillarni ham tekshirish lozim. Pedagog suhbat, kuzatish va bajarilgan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ishlarni tahlil qilish orqali ehtimoliy sabablarni aniqlashi mumkin. Motivatsiyani baholashda darsdagi faollik bilan birga, vazifaga qaytish, yordam so‘rash va mustaqil izlanish kabi belgilarni ham hisobga olish tavsiya etiladi.

XULOSA

Ta’lim jarayonida motivatsiya o‘quvchining bilim olishga munosabati, maqsad tanlashi va faoliyatini davom ettirishini tushuntiruvchi muhim psixologik omildir. Nazariy tahlil ichki qiziqish, topshiriqning shaxsiy ahamiyati, muvaffaqiyatga ishonch hamda o‘zini boshqarishni birgalikda hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. O‘qituvchi tushunarli maqsadlar, mazmunli tanlov, aniq qayta aloqa va hurmatga asoslangan muloqot orqali motivatsiyani qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Tavsiyalarni ta’lim oluvchilarning yoshi, tayyorgarligi va individual ehtiyojlariga moslashtirish, ularning samaradorligini esa amaliy tadqiqotlarda tekshirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abduqodirova Dilobarbonu Erkinjon qizi “Inklyuziv ta’lim sharoitida o‘uvchilarning emotsional intellektini rivojlantirishning psixologik-pedagogik Asoslari” Scientific-Practical Conference “Inclusive Education: Dialogue, Analysis, Experience”, December 15, 2025
2. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE NEUROGRAPHIC APPROACH. 01. 501-503.
3. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH. 03. 69-73.
4. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). HISSIY IJODKORLIK: TUSHUNCHA VA KOMONENTLAR. Journal of Economics and Business UBS. 4. 145-154.
5. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). EMOTSIONAL KREATIVLIK: NAZARIY ASOSLARI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.. Journal of Economics and Business UBS. 4. 679-685.
6. Abduqodirova, & Pardaboyeva, M. (2024). THE ROLE OF EMOTIONAL CREATIVITY IN STUDENTS' DECISION-MAKING. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES, 1(7), 27–30.
7. Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. Annual Review of Psychology, 53, 109–132. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135153
8. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. Contemporary Educational Psychology, 61, 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860
9. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory Into Practice, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2
10. Abduqodirova, Dilobar. (2015). INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES THE ROLE OF EMOTIONAL CREATIVITY IN STUDENTS' DECISION- MAKING.
11. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi.
12. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002.
13. Jumayev, L., Kasimova, M., Jo'rayeva, O., Madjidova, Y., Radjabov, N., Abdukodirova, D., ... & Matkarimov, I. (2025). Tetracycline and Ciprofloxacin Detection using CoFe2O4 Nanoparticles Decorated on Ionic Liquid Functionalized Graphene Oxide Nanosheets (CoFe2O4-NP-IL-GO). Journal of Nanostructures, 15(3), 1519-1531.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.